

SpeleOn

onderdeel van Hogeschool iPabo

Tien Tips voor de Speelleeromgeving

1. Een praktische speelleeromgeving

Lerend spelen vraagt om voldoende ruimte voor speelhoeken en de mogelijkheid om regelmatig te veranderen.

- Kies heel bewust wat je met je vierkante meters doet. Hoeveel tafels heb je werkelijk nodig? Kan bepaald meubilair dubbel dienst doen? Het vaste kringbankje kan op een ander moment het tafeltje zijn om aan te eten als kinderen op hun knieën zitten, de lage kringtafel kan ook dienst doen als verteltafel bij de leeshoek.
- Deel de ruimte zo in dat er een gedeelte is waar kinderen rustige activiteiten kunnen doen, zoals kleien of knutselen, lezen of naar een muziekje luisteren met koptelefoon op, en een gedeelte in je klas waar kinderen wat drukker mogen zijn: spelen in een rollenspelhoek of in de bouwhoek, spelen met auto's. De zand/watertafel en de schildersezal staan idealiter vlakbij de wasbak.
- Zet de materialen zoveel mogelijk in of bij de hoeken waar ze gebruikt worden. Gebruik ook verrijdbare kastjes voor de materialen die bij verschillende speelplekken gebruikt kunnen worden
- Is de ruimte overzichtelijk ingedeeld? Zijn er duidelijke looppaden van bijvoorbeeld deur naar kring? Zijn de speelhoeken in enige mate afgeschermd van elkaar? Lopen kinderen niet makkelijk door elkaars spel heen als ze naar de wc moeten? Is de kraan goed bereikbaar?

2. Een speelleeromgeving met rijke activiteiten

Kinderen hebben dagelijks rijke ervaringen nodig om in hun brede ontwikkeling gestimuleerd te worden.

- Vergelijk je aanbod van activiteiten in de hoeken steeds met een lijstje van de ervaringen en activiteiten die kinderen dagelijks nodig hebben om zich in de volle breedte te kunnen ontwikkelen. Hulpmiddelen hierbij zijn bijvoorbeeld de sleutelervaringen van Kaleidoscoop of de kernactiviteiten van Basisontwikkeling / Startblokken. Ook kunnen brede ontwikkelingvolgmodellen houvast bieden om een eigen lijst te componeren. Denk in elk geval aan de volgende vormen van spelen en ontdekken: manipulerend spel (zoals sensopathisch spel), fantasiespel, rollenspel, bouwen met blokken, spelen met constructiematerialen, beeldende activiteiten, lezen en schrijven, muziek en dans, rekenen en ontdekken en onderzoeken.

- Zorg ervoor dat je de hiervoor genoemde vormen van spelen en ontdekken niet allemaal opdeelt in geïsoleerde activiteiten in aparte hoeken. Kinderen ervaren ‘losse’ activiteiten niet snel als betekenisvol. Ze missen een voor hen begrijpelijke context en kunnen geen persoonlijke betekenis geven aan wat ze doen. Zorg dus juist dat meerdere ervaringen mogelijk zijn in een zelfde hoek. Dit sluit veel beter aan bij de holistische manier waarop jonge kinderen zich ontwikkelen. In een rijke spelhoek kunnen kinderen op verschillende manieren spelen en ontdekken en raken activiteiten op een vanzelfsprekende manier met elkaar verbonden.

3. Een uitnodigende, inspirerende speelleeromgeving

Kinderen willen zich prettig voelen in de omgeving en hebben behoefte aan inspiratie.

- Zorg voor zachte speeloppervlakken door tapijt of vloerkleed neer te leggen. Dit is warm, uitnodigend en werkt ook geluiddempend. Zorg voor rustgevende stoffen en kleuren. Maak waar mogelijk gebruik van natuurlijke materialen; daarmee maak je de ruimte aangenamer. Denk ook aan het oproepen van sferen, door middel van kleuren, beelden, mooie materialen en bijzondere voorwerpen die een speciaal plekje krijgen in de klas.
- Geef kinderen inspiratie voor hun spel. Ideeën komen niet altijd vanzelf. Beelden helpen daarbij. Denk aan foto's van de wereld buiten de klas, foto's die bij het thema passen. Hang ze in de bouwhoek, bij beeldende activiteiten, maar ook in een thematisch ingerichte rollenspelhoek. Ook foto's van producten van kinderen of van het spel van kinderen kunnen inspirerend werken. Hang ze op in de hoek of maak er mooie bladerboeken van en geef ze een plekje in de leeshoek. Denk ook aan tekeningen, ontwerpschetsen en plattegronden als inspiratiebron.
- Ook verhalen helpen. Zorg dat een voorgelezen boek of enkele illustraties daaruit een duidelijk zichtbare plek krijgen in de klas, om de herinnering aan het verhaal te ondersteunen. Verbind ook regelmatig gedichten of liedjes aan de activiteiten in de groep.
- Ten slotte is informatie over de volwassen wereld van belang: maak er een gewoonte van om informatieve boeken of posters bij verschillende activiteiten te betrekken en toegankelijk te houden. Geef ze een plek in de hoek. Of bekijk samen korte informatieve filmpjes, breng een bezoek aan de wereld buiten de klas of nodig een gast uit in de klas. Ouders kunnen ook veel vertellen over hun beroep of hobby! Zorg ook dan weer voor foto's of materialen om de gedeelde herinnering levend te houden.

4. Een speelleeromgeving van de hele groep

Elk kind moet zich kunnen herkennen in de speelleeromgeving.

- Zorg ervoor dat er voor alle kinderen herkenbare en aantrekkelijke materialen en voorwerpen aanwezig zijn in de speelleeromgeving: houd rekening met culturele diversiteit en verschillen in belangstelling en voorkeuren. Denk bijvoorbeeld aan een theehoekje in Marokkaanse stijl, verkleedkleden die verschillende culturen vertegenwoordigen, diverse materialen in de keuken, of variatie in muziek.
- Wees je bewust van je eigen beperkingen. Maak kinderen daarom medeverantwoordelijk voor de inrichting. Maak samen met kinderen plannen voor de inrichting van hoeken: ze weten vaak heel

goed wat ze nodig hebben voor hun spel of wat er nog niet klopt aan de inrichting van een specifieke hoek. Of wat zij mooi of belangrijk vinden.

- Betrek kinderen ook bij de daadwerkelijke inrichting. Kinderen kunnen zelf spullen maken die nodig zijn in de hoeken of voorwerpen van thuis meenemen. Hierdoor komen er vanzelf ook materialen en voorwerpen de klas in vanuit diverse thuissituaties.
- Het proces van samen bedenken, plannen en creëren van spelsituaties en het zelf maken van voorwerpen biedt veel kansen om kinderen ervaring op te laten doen met samenspel, mondelinge taal, beeldende activiteiten, geletterdheid en gecijferdheid.

5. Een speelleeromgeving met gevarieerde materialen

Kinderen hebben verschillende typen materialen nodig om tot rijk en gevarieerd spel te komen.

- Realistisch speelgoed en echte materialen, helpen kinderen om op verhaal te komen. Daarnaast zijn, voor het optimaal stimuleren van de spelontwikkeling, open materialen onmisbaar. Dat zijn alle materialen waaraan kinderen een eigen bedoeling kunnen geven. Denk bijvoorbeeld aan dozen, lappen, blokjes, ijsstokjes, schelpen, takken, een pot met kralen. Kinderen kunnen hier hun eigen betekenis aan geven. Ze gebruiken het materiaal op een manier die past in hun spel, geven er hun eigen invulling aan.
- Zorg dat er altijd mogelijkheden zijn om verschillende materialen met elkaar te combineren. Dat leidt tot rijker spel. Leg bijvoorbeeld in de blokkenhoek ook eens materiaal neer waarmee de bouwwerken verder versierd kunnen worden, zoals mooie steentjes, of lapjes. Of voeg wereldspelmateriaal toe, zodat rollenspel kan ontstaan. Of leg natuurlijke materialen neer zoals korte stokken, takken of boomschors die in het bouwwerk verwerkt kunnen worden en tot nieuwe bouwtechnieken leiden. Zorg ook voor groot ruitpapier, liniaal en potloden, zodat kinderen plattegronden kunnen maken (vooraf of achteraf) of ontwerpen kunnen tekenen. Juist door verschillende materialen in een hoek te kunnen combineren, wordt de fantasie en het denken geprikkeld. Kinderen kunnen op deze manier meerdere ervaringen in samenhang opdoen. Geef kinderen ook de gelegenheid om materialen uit andere hoeken te gebruiken als dit past bij hun spel.
- Pas de materialen in de hoeken regelmatig aan: beweeg mee met de spelverhalen die kinderen spelen, de veranderingen in belangstelling en in thema. Een speelleeromgeving is pas uitdagend voor kinderen als er een variatie aan materialen aanwezig is en blijft uitdagend als deze materialen regelmatig worden aangepast.

6. Een speelleeromgeving die rollenspel ondersteunt

Kinderen hebben de juiste materialen nodig om tot goed ontwikkeld rollenspel te komen.

- Bedenk bij een rollenspelhoek, zoals een fietsenwinkel of kapsalon, welke materialen en voorwerpen kinderen nodig hebben om de handelingen helemaal uit te kunnen spelen. Welke verhalen willen kinderen spelen? In de huishoek vraagt het bakken van een taart om andere materialen dan het verzorgen van een baby'tje. Het is belangrijk dat kinderen een handeling volledig uit kunnen spelen. Met meer specifieke materialen kan een handeling en de taal die hierbij hoort ook verdiept worden. Bij het bakken van een taart kunnen een weegschaaltje, een

beslagkom met maatstreepjes, een zeef, een deegroller en een bakvorm de stappen van het bakken ondersteunen. Ovenhandschoenen benadrukken het gebruik van de oven en de hitte die daarvan afkomt. Een recept (met foto's of picto's) vertelt welke stappen er nodig zijn en helpt die stappen te onthouden. Met verschillende kleuren klei en versiersels kan de taart echt gemaakt worden. Een mes, vorkjes en schoteltjes maken het feestje compleet.

- Ook is het belangrijk dat er rolondersteunend materiaal is: dat zijn attributen die meteen duidelijk maken wie welke rol speelt in het verhaal. Een pet voor de politieman, een mooie ketting voor de moeder, een knuffeltje voor het kind. Het helpt kinderen in hun rol te blijven en op elkaar af te stemmen in het spel.

7. Een geletterde en gecijferde speelleeromgeving

De speelleeromgeving moet kinderen plezier geven in boeken en hun belangstelling wekken voor zelf schrijven, lezen en rekenen.

- Zorg ervoor dat kinderen tijdens de dagelijkse routines als vanzelf in aanraking komen met geschreven taal en schrijfmateriaal, met schema's en alledaags rekenen. Noteer de plannen van kinderen of laat het ze zelf opschrijven of tekenen, maak lijstjes van wat onthouden moet worden of schema's van wie wat mee moet nemen, inventariseer samen of de juiste materialen aanwezig zijn en wat er nog ontbreekt. Laat kinderen op een natuurlijke manier ervaren hoe gelettertheid en gecijferdheid de dagelijkse gang van zaken ondersteunt.
- Creëer een prettig en aantrekkelijk leeshoekje waarin het aanbod gevarieerd is en regelmatig wisselt. Maak dagelijks gebruik van de hoek. Verbind verschillende soorten boeken aan het spel: gebruik prentenboeken en verhalenboeken om inspiratie te geven voor spelverhalen, bij de vertelafel, rollenspel of andere vormen van spel. Met wereldspelmateriaal kunnen kinderen ook in de zand- of watertafel episodes uit verhalen namaken of naspelen. Raadpleeg informatieve boeken om samen uit te zoeken hoe iets zit, hoe iets werkt of hoe iets moet.
- Zorg dat kinderen binnen hun spel ervaringen op kunnen doen met schrijven en lezen, met schema's of met rekenen. Afhankelijk van hun ontwikkeling doen kinderen dat op hun eigen manier, of al veel meer zoals volwassenen dat doen. In de dierenwinkel wordt een lijst bijgehouden van welk dier wat eet en hoeveel. De dokter schrijft met behulp van pictogrammen recepten voor de apotheek. In het ziekenhuis moeten kinderen gewogen en gemeten worden. In de schoenenwinkel zijn schoenmaten en prijskaartjes nodig. In de bloemenwinkel kunnen klanten gelukwensen of beterschap schrijven op een kaartje. De bushalte heeft een tijdschema en routekaart. In de bouwhoek komen kinderen in aanraking met plattegronden en schematische bouwtekeningen. In elke hoek zijn labels en pictogrammen die aangeven wat waar moet staan.
- Maak geschreven producten met elkaar, zoals boeken over gezamenlijke ervaringen of over het spel in de groep, een eigen prentenboek, een nieuwsbord over het nieuws uit de eigen groep, of een klassendagboek waar elke dag door de kinderen zelf in getekend of geschreven wordt over de belangrijke gebeurtenissen in de groep. Er wordt dagelijks even teruggelezen over de dag van gisteren. Hang geschreven producten van kinderen op een mooi en sfeervol presentatiebord op ooghoogte, dat uitnodigt tot spontaan herlezen.

8. Een geordende speelleeromgeving

Kinderen moeten de weg kunnen vinden in de speelleeromgeving naar de materialen die ze nodig hebben.

- Het is belangrijk dat kinderen materialen zelf kunnen vinden en ook weer netjes kunnen opruimen. Kinderen onthouden nog niet goed welk materiaal er is, wanneer ze het niet kunnen zien. Zorg dus voor open kasten, doorzichtige bakken of potten, of, wanneer dat niet mogelijk is, maak labels van foto's van het materiaal dat in een kast of la te vinden is. Foto's zijn handig om te laten zien welke spullen op welke plek bewaard moet worden en laten als voorbeeld een goed opgeruimde hoek zien.
- Grote opbergers, zoals (verkleed)kisten, opbergbankjes, of grote manden, zijn voor kinderen vaak onoverzichtelijk en ontoegankelijk, omdat geordend opbergen niet mogelijk is. Kleine ladekastjes op wielen kunnen een uitkomst bieden en zijn vanwege de verplaatsbaarheid flexibel te gebruiken.
- Teveel materiaal kan verlamdend werken en leidt eerder tot rommelen dan tot spelen. Vraag je dagelijks of materiaal het spel van kinderen uitlokt en ondersteunt. Wanneer je nieuw materiaal toevoegt, kan er dan ook materiaal weg?
- Kleine 'themamandjes' kunnen een welkome aanvulling zijn op het ordenen van materialen. Wanneer kinderen willen spelen dat er iemand jarig is, pakken ze een ander mandje met spullen dan wanneer ze willen spelen dat er iemand ziek is. Ook in de bouwhoek of bij andere activiteiten kan aanvullend materiaal op deze manier geordend worden.

9. Verbindingen in de speelleeromgeving

Kinderen hebben ruimte nodig om complexe spelverhalen en samenspel op hoog niveau te ontwikkelen.

- Geef kinderen de ruimte die vanuit hun spel tot initiatieven komen om voorwerpen te maken. Kinderen die graag een open-en-dicht bordje willen maken voor de winkel, doen dat in het atelier of de timmerhoek. Voor het stempelen van de woorden gaan ze naar de schrijfhoek. En om het bordje te versieren maken ze ook gebruik van schildermaterialen. Als leerkracht speel je in op dit soort situaties door (op tijd) de juiste materialen op de juiste plek in te brengen.
- Stimuleer het als kinderen vanuit hun spel verbindingen willen leggen met spel in een andere hoek. Kinderen in de huishoek gaan wellicht een dagje uit naar de boerderij. Kinderen die bij de dokter zijn geweest gaan met een recept naar de apotheek. In het atelier maken kinderen bloemen die ze daarna in de bloemenwinkel verkopen. Of kinderen in de lees-schrijfhoek maken nieuwe menukaarten voor de gasten in het restaurant. In de bouwhoek wordt een boot gebouwd waarmee kinderen uit de huishoek op reis gaan. De zelf gebakken broodjes kunnen verkocht worden aan de kinderen uit de huishoek of het restaurant. Als leerkracht lok je dit soort samenspel uit door hoeken inhoudelijk met elkaar te verbinden.

10. Observeren in de speelleeromgeving

De speelleeromgeving heeft dagelijks onderhoud nodig. Functioneert alles nog zoals de bedoeling is?

- Als leerkracht neem je dagelijks de tijd om te observeren of de hoeken, en met name de materialen, nog uitdagend genoeg zijn. Belangrijke aandachtspunten zijn: Spelen kinderen graag in de hoek en welke materialen zijn dan favoriet? Lokken ze voldoende betrokkenheid uit? Zit er ontwikkeling in het spel? En groeien kinderen in hun spel? Is het aanbod nog toereikend? Welke materialen lijken nu overbodig? Maak een actielijstje van wat je wilt aanpassen en neem een vast moment in de week om dit ook daadwerkelijk te doen.
- Als je nieuwe materialen inbrengt, bespreek die dan voorafgaand aan de speelwerktijd met je groep. Laat kinderen na het spelen hun ervaringen met het nieuwe materiaal vertellen. Dit brengt de andere kinderen ook weer op nieuwe ideeën.

Tot slot: De speelleeromgeving beperkt zich niet tot de binnenruimte. Hoe staat het ervoor op het schoolplein?

Annerieke Boland en Anke van Seters, oktober 2014